

Frédéric de Towarnicki. *A la rencontre de Heidegger. Souvenirs d'un messenger de la Forêt-Noire*. Coll. Arcades. Gallimard

Dat ook de geschiedenis van de filosofie haar ironie kent, bewijst het na-oorlogse succes van Martin Heidegger in Frankrijk. In eigen land als nazi aan de kant gezet en nota bene door de Franse bezettingsautoriteiten uit zijn hoogleraarsambt ontzet, werd Heidegger vrijwel tegelijkertijd in Parijs binnengehaald als een der coryfeeën van het populaire existentialisme. Want ook al zal menige 'existentialist' van toen *L'être et le néant* niet hebben uitgelezen, dat Sartre voor zijn filosofisch magnum opus veel had ontleend aan *Sein und Zeit* was voor niemand een geheim.

Op deze merkwaardige coincidentie, die het begin markeert van Heideggers zegetocht in het moderne en postmoderne Franse denken, werpen de onlangs gepubliceerde herinneringen van Frédéric de Towarnicki een verhelderend licht. In *A la rencontre de Heidegger. Souvenirs d'un messenger de la Forêt-Noire* beschrijft Towarnicki hoe hij in 1945, samen met enkele andere Franse militairen (onder wie de latere cineast Alain Resnais), in Duitsland per jeep op zoek is gegaan naar Heidegger om hem aan de tand te voelen over het existentialisme waarmee zijn naam in Parijs werd geassocieerd.

Towarnicki (zoon van een Oostenrijkse moeder en een Poolse vader, maar opgegroeid in Frankrijk) was als tolk en 'animateur culturel' verbonden aan het bezettingsleger van Lattre de Tassigny in Zuid-Duitsland. Van zijn directe chef, een zekere kapitein Fleurquin, kreeg hij de opdracht een groot debat over het existentialisme te organiseren tussen Sartre en Heidegger. Maar waar zat iedereen? In Parijs bleek het nog niet mee te vallen Sartre op te sporen. Op het spoor van Heidegger kwam hij pas na een priester te hebben gesproken die de omstreden denker ergens in het Zwarte Woud had zien fietsen te midden van andere vluchtelingen.

Een eerste bezoek aan Heideggers woning in Zähringen, een buitenwijk van Freiburg im Breisgau, heeft niet het gewenste resultaat, omdat Heidegger zich in zijn befaamde *Hütte* te Todtnauberg blijkt te hebben teruggetrokken. Maar de keer daarop is de filosoof thuis en komt het tot een gesprek. Hoewel Heidegger Towarnicki doet denken aan 'een boer op z'n zondags', staat dit respect en ontzag niet in de weg.

Het verzoek om in debat te gaan met Sartre, leidt overigens wel tot de nodige verwarring. 'Wat is dat existentialisme eigenlijk?' vraagt mevrouw Heidegger zelfs. En terwijl hij antwoord geeft, krijgt Towarnicki onder de 'onthutste en enigszins malicieuze blik' van Heidegger steeds meer het gevoel 'slechts woorden aan elkaar te rijgen'.

Zoals hij een jaar later in zijn *Brief über den 'Humanismus'* zal uiteenzetten, wenst Heidegger zich geenszins als een 'existentialist' te beschouwen. In Sartre's denken ziet hij opnieuw het cartesische subjectivisme de kop opsteken; met zijn eigen denken, ook dat van *Sein und Zeit*, heeft het maar weinig gemeen. Het is hem nooit in de eerste plaats om de menselijke existentie te doen geweest, maar steeds om het Zijn, dat hij via een analyse van het *Dasein* had getracht te benaderen.

Toch is Heidegger vol lof voor Sartre, nadat hij *L'être et le néant* (dat Towarnicki bij een volgend bezoek meeneemt) gelezen heeft. Vooral dat Sartre ook

een actief skiër blijkt te zijn, spreekt hem aan. Zelf heeft hij naar eigen zeggen in de sneeuw de meest krachtige ervaringen gehad van de aanwezigheid van het Zijn, en hij nodigt zijn Franse collega per brief uit om met hem in het Zwarte Woud te komen skiën en filosoferen. Ook tot een publiek debat verklaart hij zich bereid.

Sartre, die Towarnicki na lang zoeken op het terras van het café des Deux Margots te spreken krijgt, moet enige aarzeling overwinnen maar wil daarna wel naar Duitsland komen, mits Simone de Beauvoir mee mag. Dat het er uiteindelijk toch niet van komt, heeft niets te maken met filosofie of met politiek, maar alles met bureaucratische wanorde, ontbrekende reispapieren, niet gemaakte reserveringen. Pas in 1952 zouden Sartre en Heidegger elkaar ontmoeten, midden in de Koude Oorlog, toen het marxistische engagement van de eerste de gedachtenwisseling van een hinderlijke schaduw moet hebben voorzien.

In 1945 is de schaduw nog alleen van Heidegger afkomstig. Vandaar Sartre's aanvankelijke aarzeling. Want wat was er precies in 1933-34, tijdens het beruchte rectoraat van de auteur van *Sein und Zeit*, gebeurd? In Parijs deden allerlei geruchten de ronde: Heidegger zou in SS-uniform college hebben gegeven, hij zou nazi-studenten toestemming hebben gegeven in de universiteitsgebouwen antisemitische affiches op te hangen, hij zou zijn oude leermeester Husserl de toegang tot de universiteitsbibliotheek hebben ontzegd.

Ook tijdens de visites van Towarnicki te Zähringen komt het nazi-verleden meer dan eens ter sprake. Geconfronteerd met de Parijse geruchten, verbleekt Heidegger. 'Zijn gelaat werd van marmer' schrijft Towarnicki, 'Hij maakte een vaag gebaar van vermoedheid: hij wist niet wat hij op die laster zou moeten antwoorden'. Desondanks volgt er een uitvoerige zelfrechtvaardiging, die in grote lijnen overeenkomt met de inhoud van *Das Rektorat 1933-34. Tatsachen und Gedanken* uit 1945.

Wanneer Towarnicki het echtpaar Heidegger vervolgens confronteert met een geïllustreerde brochure over het concentratiekamp Dachau, is de reactie er een van ontzetting. Heidegger mompelt dat er 'geen woorden' zijn voor zo'n tragedie en dat het Duitse volk is bedrogen door een 'bende misdadigers'. Mevrouw Heidegger voegt er aan toe dat niemand in haar omgeving iets van het bestaan van deze kampen en van wat zich daar afspeelde geweten heeft.

Towarnicki, zo kan men op grond van deze herinneringen concluderen, heeft zich moeiteloos laten inpakken door zijn gastheer en gastvrouw. Met als gevolg onder andere een apologetisch artikel in Sartre's *Les temps modernes* (1 januari 1946), waarin enkele van de meest belastende geruchten worden weersproken, terwijl Heideggers rechtvaardiging van zijn rectoraat (hij was rector geworden op verzoek van zijn collega om de onafhankelijkheid van de universiteit te waarborgen) kritikloos wordt overgenomen.

Heidegger zal vast zeer content zijn geweest met een bezoeker als Towarnicki. Hij bevond zich destijds in een hoogst penibele situatie: zijn huis stond op het punt gevorderd te worden, zijn bibliotheek werd met confiscatie bedreigd, aan de universiteit was hij een persona non grata geworden. De aandacht uit Frankrijk compenseerde althans iets van de miskening thuis, nog afgezien van de praktische voordelen die de vriendschap met een lid van het Franse bezettingsleger met zich

meebracht.

Towarnicki's herinneringen hebben dus hun beperkingen, die na het werk van minder goedgelovige Heidegger-*Förscher* als Farias en Ott des te scherper uitkomen. Vergeleken met hen doet Towarnicki zich kennen als een ietwat naïeve dweper, die geniet van zijn intieme omgang met de grote denker. Heidegger geeft hem inzage in nog niet gepubliceerde manuscripten, toont hem een eerbiedig gekoesterde foto van Nietzsche (een voorrecht dat niet iedere bezoeker ten deel valt, zoals mevrouw Heidegger hem bij het vertrek toefluistert) en begroet de op verzoek voorgedragen gedichten van Towarnicki met dankbaar enthousiasme.

Uiteraard was Towarnicki destijds niet de enige Fransman die het voor de Duitse denker opnam. Op den duur van groter belang is waarschijnlijk Jean Beaufret geweest, aan wie Heidegger zijn *Humanismusbrief* zou richten en in wie hij zijn meest getrouwe Franse exegeet zou vinden. Dat laatste blijkt onder meer uit de gesprekken met Beaufret die Towarnicki in de tweede helft van *A la rencontre de Heidegger* heeft weergegeven. Niettemin zijn het vooral zijn eigen herinneringen die dit boek de moeite waard maken.

Een cruciaal moment in de moderne filosofie-geschiedenis krijgt onder Towarnicki's nog altijd kritiekloos bewonderende pen een concreet en kleurrijk aanschijn, waarin behalve voor het verschil tussen het Zijn en het Zijnde ook plaats is voor de *Schwartzwaldertorte* die mevrouw Heidegger bij de thee serveert en voor een nachtelijke tocht per auto waarop Towarnicki Heidegger assisteert bij het terughalen van diens her en der bij vrienden ondergebrachte manuscripten.

Jammer genoeg is het grote publieke debat met Sartre uitgebleven, maar deze herinneringen zijn er in elk geval om te laten zien onder welke bizarre omstandigheden het had kunnen plaatsvinden.

(*Filosofie Magazine*, Jrg.3, nr.7, oktober 1994)